

חינוך לחיים

פרשת חוקת

בפרשת השבוע עם ישראל שוב מתלוננים על הקב"ה ועל משה רבינו, והפעם הקב"ה מעניש את המתלוננים בעונש "מעניין" - נחשים. "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם". עם ישראל באים למשה רבנו ואומרים לו: "חטאנו כי דיברנו בה' וברך, התפלל לה' ויסר מעלינו את הנחש". משה רבנו מתפלל וה' אומר למשה רבינו: "עשה לך שרף ושים אותו על נס, והיה כל הנשור וראה אותו וחי". - כך עשה משה רבינו, ואכן כל מי שנשך אותו נחש, הביט אל נחש הנחושת וחי. ואמרו חז"ל "וכי נחש נמיית או מחיה? אלא, בזמן שהיו ישראל מסתכלים למעלה ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נימוקים".

וצריך להבין: א. מה העניין להעניש דווקא בנחשים? ב. מדוע עם ישראל אומרים למשה רבנו שיתפלל לה' ויסיר את "הנחש" ולא את "הנחשים"? ג. מה העניין לשים נחש על עמוד גבוה? אפשר לשים שם משהו אחר שיגרום להם להסתכל למעלה ולשעבד ליבם לאביהם שבשמים?

אפשר להסביר כך: נחש מסמל משהו נמוך מאוד, הוא זוחל על העפר וכמעט חלק ממנו... גם האדם מגיע מהאדמה ולכן גוף האדם, החלק הגשמי שבו "מושר" אותו למטה. לעומת זאת הנשמה שהיא חלק אלוהי ממעל, מושכת את האדם למעלה. בני ישראל הביטו "למטה". הם התלוננו על האוכל, זה שמזין את הגוף, ובכך הראו שהם משועבדים לגוף, לחומריות. ולא מספיק להם ה"מן" שהוא אוכל רוחני. הקב"ה העניש אותם בנחשים דווקא כדי להראות להם שמבט למטה הורג. מבט למטה שורף. את מה הוא שורף? את הרוחניות. - רש"י אומר שהארס של הנחש שורף את האדם ולכן נקראים הנחשים הללו "שרפים". מה הכוונה שורף את האדם? הרי כלפי חוץ הנשור לא נראה "שורף"? אלא, זה שורף מבפנים. בדיוק כמו שהעבירה שורפת מבפנים אפילו שהאדם נראה "רגיל". ובזה רצה ה' ללמד אותנו שההולך אחר החומריות ומשעבד עצמו ליצר הרע (לנחש...), הוא שורף את עצמו מבפנים.

מה התקנה? לקחת את אותה החומריות, את העפר שממנו אנו עשויים, ולהרים אותו גבוה, להשתמש בו לרוחניות. לעבוד את ה' גם עם החומריות שבנו. לשעבד גם את הגוף לשמים. - עם ישראל מחפשים פתרון לבעיית "הנחש", ולכן הם אמרו למשה "ויסר מעלינו את הנחש". הם הבינו שהבעיה היא לא "הנחשים" שמסתובבים. אלא, הנחש, היצר הרע, החומריות שמושכת אותם למטה. הבעל שם טוב הקדוש אומר ש"איש יהודי" פירושו: א. אדמה. ב. יהודי. ג. שמים. - תפקיד היהודי לחבר שמים וארץ לא להישאר בארצות, אלא - להעלות את האדמה שבו לשמים!

מספר הרב יצחק לורנץ שליט"א: "הוא היה בחיר הישיבה. כל מי שראה אותו בתלמודו בהיכל בית המדרש, ניבא לו עתיד מזוהר. המחזה היה מדהים: 'סנה בוער באש'... מתפלפל בלהט, סוחף את כל בני החבורה במלחמתה של תורה בקולות וברקים. - במפתיע, כשהגיע לפרקו לא היה מן הראשונים בישיבה לעמוד - תחת החופה. כי 'ליקוי' קל היה לו, למיודענו: חסרה לו מידת הסבלנות. מסתבר כי האש הפנימית שבערה בו בשעת לימודו, גלשה גם לתחומי החולין. משנתקל בסיטואציה שאינה לרוחו, היה רותח מזעם. לא הגיעה לפתחו אפילו הצעת שידוך אחת. נכון, נדירות הן מעלותיו בקנייני התורה, אך מי יסכן את ביתו במידת הכעס הנמשלת לעבודה זרה. משנקפו הימים, החל מיודענו להפנים את מצבו. 'בעל מום' אנוכי, אמר לעצמו, וניסה להילחם נגד מידותיו. בשני הימים הראשונים הצליח להיות שקט וסבלן, אך ביום השלישי השתחרר ה'קפיץ' והנזק היה כפול ומכופל... כך התנהלו חיי, מנסה להתגבר, אך כבול באזיקי הכעס. עד שהגיע המשבר. הבחור עזב את הישיבה והסתגר בביתו. הוריו הפנו אותו אליו לקבלת הכוונה. פתחתי עמו בדברים רכים: איזו סוגיה במסכת החיים תבחר ללבן איתי? בתבונתו, השיב: "אינני מבקש עזרה בקידום ענייני שידוכים. ברור לי שאיני בשל עדיין להקים בית. עיקר העיקרים עליו אני מייגע את מוחי איך אני מכבה את האש שיוקדת בתוכי. אני רוצה להפוך - לאדם אחר, שקול וסבלן".

הגרש"ז אויערבך זצ"ל היה נוהג לומר: לפעמים 'הנחת היסוד' המונחת בשאלתו של המתיעץ היא מקור הבעיה... פניתי אל הבחור בגילוי לב: מצפה אתה ממני, יקירי, שאסייע לך בכיבו האש מתנה גדולה קיבלת מבורא עולם. מוטל עליך ללמוד כיצד להשתמש בה, לנתב אותה לאפיקי הקודש. אם תרצה, אפנה אותך ליועץ מומחה אשר ידריך אותך כיצד לתעל את כוחותיך. זו מלאכה הדורשת זמן ותרגול. בשלב שני, ילמד אותך המומחה טכניקות לניהול כעסים' ולשליטה עליהם בכל הנוגע לענייני החולין. 'הבנתני', אמר הבחור, 'שאדם אינו יכול לשנות תכונת יסוד אלא לתעל אותה לאפיקים הנכונים, כמו גם לווסת את המיזון עד שימצא את שביל הזהב. ובכל זאת, מדוע אמרת שתכונת האש היוקדת בקרבי זאת 'מתנה'. וכי זו מתנה??...' "אמור נא לי", השבתי לו בשאלה, "סבלת פעם ממידת העצלות?" "לא", הוא השיב, "קשה לי להבין מה התענוג לשבת בטל ולא לעשות כלום...". מדהים! - אנשים שישודם באש, חרוצים וזריזים. גם הלך המחשבה שלהם חריף ומהיר. אתה מצטער על תכונתך, אבל אנשים בעלי יסוד העפר היו נותנים את נפשם לזכות במעט מהאש שלך... כל אדם נולד עם היסוד המיוחד לתפקידו, עליו רק ללמוד איך להפיק ממנו את הדבש. הבערת בפנימיותך? צר לי לאכזב אותך, חלילה לי מלעשות כן. אדרבה, חובתך לטפח את תכונת היסוד שהשריש בורא עולם בקרבך... הבחור נתקף הלם. הוא רצה להתווכח, אך מילותיו כאילו נעתקו מפיו... ניסיתי לנחמו ולהפיח בו תקווה: אל נא תיפול ברוחך. המשבר שתקף אותך הוא תוצאה של ניסיון לחנוק את עצמך. מצבך טוב, לעומת אחרים שניסו ללכת בדרך זו ונפלו רח"ל לתהום הנשייה של 'הרס עצמי'.

כה כתב ב'אבן שלמה' בשם הגר"א זיע"א: "אף מי שטבעו רע, לא ילך נגד הטבע לגמרי, כי לא יתקיים בידו. למשל, מי שנולד במזל מאדים, שהוא מוכרח להיות שופך דם, אז בידו להתחנך להיות שוחט או מוהל, ולא להיות ליסטים".

בפרשת השבוע הקב"ה מלמד אותנו שצריכים להביט למעלה - ערך עצמי. ולא להביט למטה ולחשוב שאני לא מסוגל. מי שמביט למטה מתנהג בצורה כזאת ומתפלש בעפר... - הוא "מת" אפילו שהוא חי. מי שמביט למעלה מבין שהוא מסוגל - ויכול ויש לו את הכוחות מתנהג בצורה כזאת ונוסק למעלה. - הוא נקרא "חי". ואפילו אם רק עכשיו הוא התחיל להביט למעלה, כבר הוא נקרא "חי"! כי ברגע שהאדם מבין שיש לו כוחות גדולים, ונשמה שהיא חלק אלוהי ממעל, זה לבד מרים אותו וגורם לו לשנות - כיוון ולהתחיל לעלות. כדי לחבר את ה"אדמה" עם ה"שמים" צריך להעריך את עצמך, - לדעת שאתה מסוגל, ופשוט להביט למעלה כל הזמן. לשאוף גבוה!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת חוקת

בתוך מסגרת המטלות והתפקידים שלנו, היעדים אליהם נשאף והרצונות אותם נבקש לממש, יש לכולנו סדר עדיפויות ברור. מהי חובה בסיסית, מהי עדיפות רצויה, ומה נשמח ליישם רק אם נוכל. בבסיס עומדים הדברים הפשוטים בהם כולנו מחוייבים: שמירת תורה ומצוות, הנחלת חינוך מיטבי, הקפדה על סדר יום ול"ז ערכי. אחר כך יבואו התוספות... לכשנתעמק עוד קצת, נגלה שיש משהו עוד יותר בסיסי. ראשית, כל אדם הוא בראש ובראשונה בן אדם. מחוייב לערכים שמחייבים בני אדם, עונה לקריטריונים האנושיים הבסיסיים. אחר כך ובמקביל אנו חפצים להיות יהודים טובים, ומוסיפים על כך עוד ועוד רצונות ושאיפות, בדרכנו להפוך טובים ואיכותיים יותר. לטוב ביותר אין גבול מקסימום, כי תמיד ניתן להשתפר עוד ועוד. אבל יש לו בהחלט גבול מינימום, הם הערכים הבסיסיים עליהם לא נוותר, כי הם המגדירים את האנושיות שלנו. הבה ננסה לברר, איזה אופי, תכונה ומידה, הם מגדירי האנושיות שלנו. הבה נבחן מה הם אותם ערכים בסיסיים, עליהם בנויה דמותנו האישית. מהו הערך שמגדיר אותנו כבני אדם, עליו נוכל לבסס את הערכים הבאים שלנו?

בפרשתנו חושפת התורה בפנינו את הערך הזה. מתואר בה כיצד בני' מבקשים לעבור בארץ אדום, ומשה רבינו שולח שליחים אל מלך אדום, בבקשו לעבור בארצו. הוא לא מבקש שיציעו לו מזון ומחיה, לא תאורת רחוב ולא אוהלי מנוחה בצידי דרכים. הרחוב קיים בכל מקרה, הדרך כבושה וסלולה מאז ומעולם, הוא מבקש רק לעבור בה - מהצד האחד אל הצד השני כשהוא פונה למלך אדום, לצד ההדגשה שהוא אינו מבקש דבר, זולת לעבור בארצו, רש"י מציין כי משה רבינו מדגיש ואומר, שלמרות שלבני' יש מי שתיה למכביר ואינם זקוקים למים נוספים, בכל זאת בעוברים בארץ אדום - הם ירכשו מים מתושבי הארץ. משה לא אומר זאת כדי 'לשחד', אלא, כך מדגיש רש"י, בשל מחוייבותו לערך אנושי בסיסי: הכרת הטוב. אתה נותן לי לעבור? - מגיע לך שאכיר לך תודה. נכון, הטובה שאתה עושה עבורי לא עולה לך מאומה, ולא זו בלבד - אלא שזו גם לא טובה כה גדולה, שכן אפשר להסתדר גם בלעדיה, כפי שבני ישראל עשו לבסוף. ובכל זאת, הואיל והוא גומל עמו חסד, מדגיש משה רבינו כי הוא חש מחוייב להכיר טובה, ולתמוך בכלכלת ארץ אדום ברכישת מים מתוצרת מקומית. לא כי חסר לבני ישראל מים, הרי יש להם די והותר, אלא בגלל הכרת הטוב! אבל הכרת הטוב אינה ערך לצדיקים בלבד. המאירי במסכת ב'ק צ"ב מציין, שמי שאינו מכיר בטובה, הרי הדבר מורה על 'פחיתות מידה, וסגנון טבע פחות ונמאס' כלשונו. כלומר, הכרת הטוב היא הערך בו ייבחן האדם על סגנונו וטבעו, על אופיו ואישיותו. המכיר טובה הרי הוא טוב ואיכותי, ערכי ונכון. ומי שאינו מכיר טובה - סגנון טבעו בזוי, מאוס, אינו ראוי. אלו ביטויים שקשה למצוא כמותם על מידות אחרות, בגלל שאכן כן - הכרת הטוב היא ערך אנושי בסיסי. אדם שעושה לך טובה, גם אם היא קלה עבורו, גם אם הוא מתגמל בגינה, יש להכיר לו טובה. אדם שזוכה שמישהו מיטיב אתו, והוא מסרב להכיר בטובת רעהו, עוצם עיניו מהתבוננות בטובה שגמלו עמו - הוא לא רק בעל מידות מגונות, הוא פשוט לא בן אדם! כמה גדולה ויקרה מעלתה של הכרת הטוב, כמידה אנושית חיובית, ולא פחות - כערך יהודי נעלה. ובהחלט, לא רק למי שעשה עבורנו טובה יוצאת דופן, הציל חיים, העניק סכום כסף גדול, עמד לרשותנו בעת צרה. הלקח מדברי משה רבינו בפרשת השבוע הוא שאדרבה, חובת הכרת הטוב היא גם לאנשים שהטובה שעשו עמנו אינה כה גדולה, שהיינו יכולים להסתדר בלעדיה, שהטובה לא עלתה להם במאמץ רב, ובכל זאת אנו מחוייבים להכיר להם טובה!

ונוסיף כתוב בעשרת הדיברות: "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך". הגמ' אומרת: "שלשה שותפים הן באדם: הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". כלומר, היחס האמור להתעצב בנפשו של האדם כלפי הוריו, הוא מעין היחס שאמור להתעצב בנפשו כלפי הקב"ה. מדוע? היחס להורים בונה באדם את מידת הכרת הטוב. הכרת הטובה להורים היא הפתח לכל ההתפתחות המוסרית. כוח הכרת הטובה המופיע בנוגע להורים יפתח באדם אישיות מכילה ולא אגואיסטית. כאשר אדם מכיר טובה למקור חייו- ההורים, הוא יכיר טובה כלפי מקור החיים- הקב"ה. ההורים הם החינוך שדרכו ירדה נשמתנו לעולם, ומכיוון שכך היחס אליהם הוא היחס כלפי מקור החיים. כיבוד הורים הוא ביטוי לכך שאדם מבין כי הוא אינו יחיד, אלא חלק משרשרת גדולה. נתבונן בדברים שכתב בספר החינוך במצות כיבוד הורים: "משורשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה. שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים. וייתן אל ליבו, כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד ותועלת שיוכל. כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המידה בנפשו, יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא יתברך סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאור העולם, וסיפק צרכיו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו האל יהיה סוס כפרד אין הבין. ויעריך במחשבתו, כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא". ובאמת כדאי לכל אדם שיתבונן כמה הוא חייב תודה להוריו. הרי כשאדם עשה למישהו טובה קטנה, ברור שמגיעה לו על כך תודה... ואם טרח בעבורו טרחה מרובה, כבר לא יודע כיצד להודות, פיו מלא תודות... וכשמדובר בטובה מתמשכת, זו כבר באמת מחוייבות לא פשוטה... ואילו ההורים היקרים שלנו, עשו ועושים בשבילנו מעל ומעבר. הם דואגים ומתמסרים, מתאמצים ועושים הכל כדי שיהיה לנו טוב. כל כך הרבה הכרת הטוב צריכה להיות לנו להורים שלנו.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

(חינוך לאור הפרשה)

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com